

Լույս է տեսնում Երեւանի Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտի գիտական խորհրդի՝ 1997 թ. դեկտեմբերի 1-ի նիստի որոշմամբ:

Հ 246 Հայագիտական հանդես: Եր.: Հայինֆո, 1999:

Գլխավոր խմբագիր՝ Ս. Մ. Մահակյան

Խմբագրական խորհուրդ՝ Ս. Արզումանյան, Գ. Բաղդասարյան, Մ. Գիլավյան, Գ. Գրիգորյան (գլխավոր խմբագրի տեղակալ), Ա. Դոլուխանյան, Ա. Մարություն, Ն. Սկրտչյան, Դ. Նազարյան, Հ. Հակոբյան, Ա. Շեկունց

Պատասխանատու քարտուղարի պաշտոնակատար՝ Ա. Զահուկյան

Главный редактор С. М. Саакян

Редакционная коллегия С. Арзуманян, Г. Багдасарян, М. Гилавян, Г. Григорян (заместитель главного редактора), А. Долуханян, А. Марутян, Н. Мкртчян, Д. Назарян, Г. Акопян, А. Шекунц

Исполняющий обязанности ответственного секретаря А. Джаукян

©«Հայինֆո» գործակալության «Արտագերս» հրատարակչություն

«Հայաստան»

ԵՐԵՎԱՆ 1999

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆՎԻՐՅԱԼԸ

Ա. Ա. ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ

Լրացավ ճանաչված լեզվաբան, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, գիտության վաստակավոր գործիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր ԱՇՈՏ ԱՐԱՆՀԱՍՅԱՆԻ ծննդյան 80 տարին:

Այս հոբելյանը, սակայն, մենք նշում ենք առանց հոբելյանի: Նա զինվորի նման ընկավ բաց ճակատամարտում: Ապրիլյան այդ առավոտ սովորականի պես մտավ լսարան, պարապեց դասերը եւ շտապեց Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ՝ գիտական նստաշրջանում զեկուցում կարդալու: Ո՞վ կմտածեր, որ պիտի ավարտի իր զեկուցումը՝ հինգ րոպե լրացուցիչ ժամանակ խնդրելով, պատասխանի իրեն ուղղված հարցերին եւ հանկարծ կայծակնափայլ կաղնու նման ընկնի ամբիոնի մոտ՝ դահլիճում նստածների ապշահար աչքերի առաջ...

Դա 1985 թվականի տասնվեցին էր, իսկ այդ ժամանակ նա ընդամենը 67 տարեկան էր:

Հին իմաստությունն ասում է. «Բազումք են կոչեցեալ եւ սակաւք ընտրեալք»: Այդ սակավ էլ ընտրյալներն էլ միշտ անմար են պահել մեր ոսկեդենիկ լեզվի մշտավառ ջահը:

Իր բազմաբեղուն գործունեությունն ու իմաստալից կյանքը հայերենագիտությանը նվիրած այդ երախտավորներից է պրոֆ. Աշոտ Աբրահամյանը:

Ծնվել է 1918 թվականի սեպտեմբերի 17-ին, Սեւանի շրջանի Շահրիզ (այժմ՝ Գեղամավան) գյուղում, տոհմիկ հողագործի ընտանիքում:

Նախնական կրթությունն ստացել է Սեւանի յոթնամյա դպրոցում: 1932 թվականին ավարտելով յոթնամյալը՝ փոխադրվում է Երեւան, ավարտել է միջնակարգ դպրոցը:

1937 թվականից ուսուցչական աշխատանք է կատարել Հրազդանի (Ախտալի) շրջանի դպրոցներում, վաղից միջնակարգ դպրոցի ուսման վարի եւ դիրեկտորի պաշտոններ: Մակայն սովորելու տենչը միշտ ուղեկցել է ապագա գիտնականին: Նրան ձգում էին «Երկրագիր գրքերի» աշխարհը, մագաղաթյա մատյանները:

Հայ գրականության եւ հայոց լեզվի նկատմամբ ունեցած սերն էլ ստիպում է նրան խորանալ սիրած մասնագիտության մեջ: Նա ընդունվում է Երեւանի հեռակա մանկավարժական ինստիտուտի լեզվագրական ֆակուլտետը: Ուսումնառության տարիներին անվանի հայագետ Արարատ Ղարիբյանը նկատում է Աշոտ Աբրահամյանի արտակարգ ընդունակությունները, եռանդն ու աշխատասիրությունը եւ հովանավորում է նրան: 1943 թվականին ավարտելով մանկավարժական ինստիտուտի հեռակա բաժինը՝ պետական քննական հանձնաժողովի հատուկ որոշմամբ ասպիրանտական ընդունելության քննություններ է հանձնում հայկական մանկավարժական ինստիտուտում եւ ընդունվում այդ ինստիտուտի ասպիրանտուրան՝ աշակերտելով անվանի հայագետներ Հր. Աճառյանին, Գ. Ղափանցյանին, Ար. Ղարիբյանին:

Իր ուսուցիչներից ստացած հարուստ գիտելիքներով էլ Ա. Աբրահամյանը մտնում է հայ լեզվաբանության աշխարհը՝ իր անունը մեկընդմիջտ կապելով հայագիտության զարգացման պատմության հետ:

Երբ ուզում ենք անրադառնալ վաստակաշատ լեզվաբանի կյանքի անցած ճանապարհին, մեր առաջ պատկերանում է իսկական ուսուցիչը՝ այդ բառի ամենաընդարձակ իմաստով, անբախիր մարդը, ներքին ու սկզբունքային գիտնականը: Պրոֆ. Աշոտ Աբրահամյանի շուրջ չորս տասնամյակ տևած գիտական ու մանկավարժական գործունեությունը, նրա ողջ իմաստալից կյանքը եղավ համակ նվիրում հայագիտությանը, սերունդների կրթությանն ու դաստիարակությանը:

Չնայած որ նա երկար տարիներ (1950-1959) պաշտոնավարել է նաեւ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտում որպէս ժամանակակից հայերենի բաժանմունքի վարիչ, բայց նրա գիտական ու մանկավարժական գործունեությունը հիմնականում կապված է Երեսանի Խ. Արքայանի անվան հայկական պետական մանկավարժական ինստիտուտի հետ: Տարիներ շարունակ, սկսած 1944 թվականից, նա այստեղ ավանդել է հայագիտական, մի շարք առարկաներ՝ հայոց լեզվի տեսություն, լեզվաբանության ներածություն, գրաբար, իսկ 1960 թվականից մինչեւ իր կյանքի վերջը ղեկավարում էր հայոց լեզվի ամբիոնը: Նրա ղեկավարության տարիներին ամբիոնը դարձել էր հանրապետության հայագիտական կենտրոններից մեկը:

Պրոֆ. Ա. Աբրահամյանի մեջ ներդաշնակորեն զուգակցվում էին գիտնականի ու հմուտ մանկավարժի լավագույն հատկությունները: Նա, իրոք, իր խոսքի նկատմամբ խոր հավատ ներշնչող դասախոս էր: Մեծ էր նրա՝ որպէս գիտնականի ու մանկավարժի, խոսքի համոզիչ ուժը, անխնայ հմայքը: Մանկավարժական բնատուր օժտվածությունը, ակնհայտ վարպետությունը, հաղորդվող նյութի համակողմանի ու խոր իմացությունը, մատուցման մատչելի եղանակները միշտ զրավում էին ուսանողներին, եւ լսարանը չթուլացող հետաքրքրությամբ էր հետետում սիրված դասախոսի յուրաքանչյուր խոսքին ու բառին:

Ոչ միայն իր դասախոսություններով, այլեւ իսկական մանկավարժի իր անբասիր վարքով, ուսանողների եւ գործընկերների նկատմամբ ունեցած ուշադիր ու զգայուն վերաբերմունքով նա իսկական ուսուցչի կերպար էր եւ այդպէս էլ մնում է սերունդների հիշողության մեջ:

50-60-ական թվականներից սկսվում է Աբրահամյան հայագետի գիտական ու մանկավարժական գործունեության նոր, բեղմնավոր շրջանը: Նրա՝ որպէս գիտնականի, խառնվածքի բնորոշ գծերը՝ լեզվական իրողությունների խոսքը թափանցելու, փաստերը համադրելու եւ ներհում վերլուծություններ կատարելու հատկությունները լավագույնս դրսևորվում են հենց այդ տարիներին:

1952 թվականին հրատարակվեց «Գրաբարի ձեռնարկը», որը՝ քերականական՝ նյութի ամբողջական ընդգրկմամբ, կառուցվածքով, գիտական խորությամբ, շարադրանքի մատչելիությամբ գրաբարի լավագույն դասագրքերից է՝ օգտակար ոչ միայն ուսանողությանը, այլեւ ընդհանրապէս հայագիտությամբ զբաղվող մասնատագայում այն ունեցավ չորս հրատարակություն:

Պրոֆ. Ա. Աբրահամյանն անդադարձել է հայոց լեզվի տարբեր իրողությունների՝ պատմական հնչյունափոխության, բառագիտության, ժամանակակից քերականությանն ու տեսությանը վերաբերող բազմաթիվ հարաբերական հոդվածներն ու ուսումնասիրությունները («Փաստեր հայերենի պատմական հնչյունափոխության մի քանի երեւոյթների ժամանակի որոշման վերաբերյալ», «Բառաբանական դիտողություններ», «Լերլուծականությունը հայերենի տարբեր մակարդակներում», «Հայերենի քերականական համանունության շուրջը», «Բալարգի մասին», «Խոսքի մասերի եւ նախադասության անդամների փոխհարաբերության հարցի շուրջը» եւ մոտ այնպիսի խնդիրներ, որոնք կամ անտեսվել են ավանդական քերականության մեջ, կամ հատուկ լուծումներ չեն ստացել: Սակայն պրոֆ. Աբրահամյանի ուսումնասիրությունների մեջ հիմնական տեղ է զբաղում բայը, որին նա նվիրել է մի շարք բարձրարժեք հետազոտություններ: Երկար տարիներ անվանի լեզվաբանն զբաղվել է հայերենի բառի համակողմանի ու խոր ուսումնասիրությամբ, իր ծանրակշիռ խոսքն ասել այդ խոսքի մասի քերականական իրողությունների մեկնաբանման մեջ, նորովի լուսաբանել բազմաթիվ երեւոյթներ, որոնք չեն արժանացել հայագետների ուշադրությանը:

1953 թվականին լույս տեսավ «Հայերենի դերբայները եւ նրանց ձեւաբանական նշանակությունը» գիրքը, որի մեջ փաստական հարուստ նյութի հիման վրա բազմակողմանիորեն ու գիտական խորությամբ քննության են ենթարկված հայերենի դերբայական ձեւերը մեր լեզվի զարգացման տարբեր շրջաններում (գրաբար, միջին հայերեն, աշխարհաբար) ու բարբառներում, բացահայտված են նրանց ձեւաբանական արժեքն ու իմաստային առանձնահատկությունները հայերենի քերականական կառուցվածքի մեջ: Այս աշխատությունն իր պարունակած լեզվական հարուստ նյութով, հայերենի դերբայների հանգամանակից քննությամբ եզակի երեւոյթ է հայ լեզվաբանական գրականության մեջ: Պատահական չէ, որ այն արժանացավ հայագետների ուշադրությանն ու բարձր գնահատականին:

Լեզվաբանը շարունակում էր խորանալ բայի ուսումնասիրության մեջ: Բային նվիրված նրա երկարամյա հետազոտությունների արդյունքներն ամփոփվեցին «Բայը ժամանակակից հայերենում» ատվարածավալ (727 էջ) հատորում, որը հրատարակվեց 1962 թվականին:

Այս գրքում հանգամանակից քննության են ենթարկվել ժամանակակից հայերենի բայական բառային կառուցվածքային ու իմաստային առանձնահատկությունները, նոր մեկնաբանություններ են տրված բայական մի շարք իրողությունների: Նոր մոտեցումներով են ներկայացված բայական սեռի, սեռադասերի, սեռային տեղաշարժերի երեւոյթները, ինչպէս նաեւ կրկնասեռությունը արդի հայերենի բայական համակարգում: Այս աշխատության մեջ լավագույնս դրսևորվել են հետազոտողի խորաթափանց միտքն ու լեզվական երեւոյթների վերլուծման հմտությունը:

Մեծ է պրոֆ. Աբրահամյանի դերը հայ լեզվաբանական գիտության զարգացման գործում: Հայերենի քերականության տարբեր հարցերին եւ առաջին հերթին բային նվիրված իր ուսումնասիրություններով լեզվաբանը կարեւոր ներդրում ունի հայագիտության մեջ:

Պրոֆ. Ա. Աբրահամյանի գործունեությունը թերի կլիներ, եթե չնշեինք նրա թարգմանական գործունեությունը: Նա ոչ միայն մասնակցել է հայ մատենագիրների (Ազարանգեղոս, Բուզանդ, Եղիշե, Խորենացի) երկերի խմբագրման ու հրատարակման, այլեւ թարգմանական աշխատանքներին:

1970 թվականին լույս տեսավ Եզնիկ Կողբացու իմաստասիրական երկը՝ «Եղծ աղանդոցը»՝ պրոֆ. Աբրահամյանի թարգմանությամբ ու հարուստ ծանոթագրություններով: Նա անսահման գուրգուրանքով էր խոսում Մտեփանոս Օրբելյանի «Մյունիքի պատմությունը, երկի աշխարհաբար թարգմանության մասին, որի լույս տեսնելը, ցավոք, նա չտեսավ, որովհետեւ գիրքը լույս տեսավ 1986 թվականին, երբ նա այլեւ չկար:

Այո՛, զնացողի ամենամեծ հուշարձանը նրա գործն է: Պրոֆ. Ա. Աբրահամյանի վաստակը մեզ հիմք է տալիս ասելու, որ նրա անունն ու գործը միշտ կհիշվի հայագիտությանն ազնվորեն ծառայած երախտավորների մեջ: